וישלח

א. „ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלקים פנים אל פנים גו׳ ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל גו״״[1]. וכבר עמדו במפרשים[2] על השינוי שבכתוב, ששינה שם המקום מ„פניאל״ (ביו״ד) ל„פנואל״[3] (בוא״ו).

ולכאורה צ״ע בפרש״י עה״ת, שלא ביאר ענין זה בפירושו.

[וכמשנ״ת כמה פעמים, שדרכו של רש״י בפירושו עה״ת ליישב כל שאלה המתעוררת בלימוד המקרא, כדמוכח מזה שבכ״מ בפירושו[4] כ׳ רש״י על ענין מסויים „איני יודע״ (וכיו״ב), שמזה מובן, שבשאר כל המקומות שיש קושי, לכ־אורה, בקרא, ורש״י סתם ולא כ׳ „איני יודע״, ה״ז משום שלשיטתו אין זו שאלה הדורשת ביאור בפשש״מ, או שהשאלה מיושבת כבר ע״י פרש״י שלפנ״ז].

והנה לכאורה יש לומר, שע״ד הפשט אין שאלה זו דורשת יישוב, כי אין מדייקין בשמות. וכדמוכח לכאורה מהא דמצינו שינוי כעין זה גם לעיל בפ׳ בראשית[5] — „ועירד ילד את מחויאל ומחויאל ילד את משותאל״, שהכתוב שינה מ„מחויאל״ (בוא״ו) ל„מחייאל״ (ביו״ד)[6] — ולא עמד רש״י לתרץ שינוי זה.

ומפורש שיטה זו בהראב״ע שכתב „אל תבקש דקדוק בשמות״[7], „השמות אינם נשמרים כמו הפעלים״[8], היינו שאין לדייק באותיות ונקודות השם, דאין הכ־רח שיהיו בדיוק בהתאם לטעם השם. ועפ״ז אין להקשות על שינוי השם מ־„פניאל״ ל„פנואל״ (וכפי שמביא[9] עוד דוגמאות שהכתוב משנה קצת ב(כתיבת) השם ממקום א׳ לחבירו).

אבל לכאורה קשה לתרץ כן בנדו״ד, דאף שאין הכתוב מדייק בשמות, וכנ״ל השינוי מ„מחויאל״ ל„מחייאל״ (וכהנה רבות) — הרי יש חילוק גדול בין סתם שמות שנזכרו בקרא (מבלי לפרש טעם השם), שבזה י״ל שאין דיוק בשמות אלו — לנדו״ד, שהכתוב מפרש טעם השם, שבשמות אלו ס״ל לרש״י שיש לדייק באותיות השם כפי האפשרי, שיבחרו תיבה שפירושה הוא בהתאם מדויק ל־טעם השם[10]. וכפרש״י עה״פ[11] „ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו גו״״, „יניח ממנו את עצבון ידינו כו׳ ואם לא תפרשהו כך

---

1) פרשתנו לב, לא־לב.

2) בחיי, אלשיך, אוה״ח ועוד.

3) ובפרט שכך נשאר שמו גם אח״כ (ס׳ שופ־טים ח, ח־ט. שם, יז), כמ״ש באוה״ח כאן [ומ״ש באוה״ח שרק יעקב לבד קראו פניאל, משא״כ „כל חוץ ממנו ואפי׳ דבר תורה תקראהו פנואל״ — הא גופא טעמא בעי, למה שינו את השם (ורק באות אחת)?].

4) פרשתנו לה, יג. ובכ״מ — נסמנו בלקו״ש ח״ה ע׳ 1 הערה 2.

5) ד, יח.

6) ראה גם פי׳ ר״ש בן חפני גאון (ירושלים, תשל״ט) פרשתנו כאן.

7) פינחס כו, יב.

8) שמות ב, י — גבי שם משה (שלא נקרא „משוי״). וראה לקמן הערה 12.

9) בפי׳ פינחס שם. וראה גם פי׳ ר״ש בן חפני גאון (הנ״ל הערה 6) לויגש מו, י.

10) ראה גם לקו״ש חכ״ה ע׳ 65 ובהערה 24 שם.

11) בראשית ה, כט.

אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם", הרי דס"ל ש־מדייקין בשמות שיהיו בהתאם מדויק לטעם השם, שלכן א"א לומר ד„נח" הוא שם מקוצר מתיבת „נחמה" אלא הוא לשון „ניח"[12].

וכיון שכן תמוה: לאחרי שהכתוב מפרש טעם השם „פניאל" — „ראיתי אלקים פנים אל פנים" („פניאל" — „פני א־ל"), מה מקום לשנות השם ל„פנואל"?

[ואע"פ שגם בשמות שנתפרש טעמם בקרא אין מוכרח שאותיות השם תהיינה בדומה ממש לאותיות שבטעם השם, ומספיק שהם דומים באותיות העיקריות (כמוכח משמות השבטים[13] ועוד) — עדיין אין זה מתרץ השינוי שבכתוב כאן, ד־לאחרי שכבר קרא שם המקום „פניאל", שהוא בדיוק כטעם השם, מה מקום ל־שנות ל„פנואל" (שבו אין משמעות הטעם ברורה)].

ב. לכאורה יש לומר, שהשינוי מ־„פניאל" ל„פנואל" אינו שינוי אמתי, כי אות יו"ד ואות וי"ו מתחלפות זע"ז[14], וכ־דמצינו לעיל (בפ' בראשית[15]) גבי שם „חוה" — „ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי", ובפרש"י „חוה, נופל על לשון חי' שמחי' את ולדותי'[16], כאשר תאמר מה הוה לאדם[17] בלשון הי'". ולפום ריהטא נראה שכוונת רש"י כמ"ש הראב"ע (ועוד מפרשים[18]) שם, ש„חוה נופל על לשון חי'" כי הוי"ו והיו"ד מתחלפים[19].

וא"כ גם בנדו"ד לא קשה, כי „פניאל" ו„פנואל" אינו שינוי אמתי, כיון שהיו"ד והוי"ו מתחלפים.

אבל בלשון רש"י שם מובן, שאין כוונת רש"י (כבמפרשים הנ"ל) שהיו"ד והוי"ו מתחלפים — שהרי ענין החילוף לא נזכר ברש"י שם[20] — אלא שזהו ע"ד החילוק בין תיבת „הי'" ו„הוה" (כהדוגמא שבפרש"י שם):

הפירוש של תיבת „הוה" (בכתוב „מה הוה לאדם") הוא — תיבת „הי'" בתוכן הוה, ד„הי'" הוא לשון עבר, ו„הוה" הוא לשון הוה [וע"ד מ"ש[21] „הנה יד ה' הוי' במקנך גו'", ובפרש"י „לשון הוה, כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהי' ועל העומד הוי' כמו עושה רוצה רועה", וכן בלשון זכר, ד„על ה־עומד" אמרינן „הוה"[22]].

וזהו גם הטעם לשם „חוה, כי היא היתה אם כל חי", דזה ששם „חוה נופל על לשון חי'" הוא לפי ש„חוה" ו„חי'" הם

---

12) משא"כ להראב"ע שם בפי' הב' (ומסיים „כי העברים ישמרו הטעמים ולא המלות". ועיין בארוכה ראב"ע יתרו כ, א. ואתחנן ה, ה).

13) ראה בארוכה בזה לקו"ש ח"י ע' 93 ובהערות שם.

14) דאותיות אהו"י מתחלפים (ראה ראב"ע שמות (ג, טו) ובחידתו הנדפסת בהקדמת פירושו עה"ת. ובכ"מ). וראה הערה 19.

15) ג, כ.

16) ראה לקמן הערה 23.

17) קהלת ב, כב.

18) ראה מדרש לקח טוב שם. מושב זקנים. ועוד.

19) וכמ"ש בגו"א שם „כי אותיות אהו"י מתחל־פים" (וכ"כ באמרי שפר שם). וראה גם רש"י חוקת (כא, יד) „את והב, כמו את יהב". ובכמה מפרשים (באר מים חיים (לאחי המהר"ל) ובאר יצחק) שכוונת רש"י כי אותיות אהו"י מתחלפות. וראה מדרש לקח טוב ורשב"ם שם.

20) ע"ד לשונו במ"א „שכל האותיות שמו־צאיהם ממקור אחד מתחלפות זו בזו" (רש"י קדושים יט, טז. וראה רש"י ח"ש כה, ג). וראה רש"י נשא (ז, כ) בענין חילוף אותיות ע"י א"ת ב"ש.

21) וארא ט, ג.

22) ראה באר יצחק על פרש"י שם.

שורש אחד, והשינוי בין היו"ד והוי"ו הוא רק בשימוש התיבה[23] (ע"ד "הי"" ו־"הוה"[24]).

והטעם שלא הסתפק רש"י בהפי' שה־יו"ד והוי"ו מתחלפים, י"ל, שהוא בהתאם לשיטתו הנ"ל דכאשר נתפרש בכתוב טעם השם, יש לדייק כפי האפשרי ש־אותיות השם תהיינה בדיוק ממש כטעם השם.

ועפ"ז צריך ביאור בנדו"ד, דכיון ש־לשיטת רש"י יש לדייק בשמות כפי האפשרי, א"כ [גם את"ל ששם פנואל "נופל על לשון" "ראיתי אלקים פנים אל פנים" (פני א־ל), כי הוי"ו והיו"ד מתחל־פים, מ"מ] מדוע משנה הכתוב מ"פניאל" ל"פנואל" (שאינו בדיוק)?

ג. ויש לומר, שגם "פניאל" ו"פנואל" הוא ע"ד הא ד"חוה נופל על לשון חי"", ד"פניאל" ו"פנואל" היינו הך, כי החילוק בין היו"ד והי"ו אינו בעיקר התיבה אלא רק בשימוש התיבה.

ואין רש"י צריך לפרש טעם החילוק בין שימוש היו"ד ושימוש הו' בב' ה־שמות ד"פניאל" ו"פנואל" — כי מובן הוא מהכתוב עצמו:

בטעם השם "פניאל" נאמר "כי ראיתי אלקים פנים אל פנים", ונמצא ששני "פנים" יש כאן, פני יעקב ופני האלקים. ועפ"ז מובן בפשטות, שב' השמות הם על אותו המאורע, אלא שבהיות יעקב במקום שבו ראה פני האלקים, קרא המקום "פניאל" על שם "פני א־ל", ואילו "כאשר עבר" מן המקום, נקרא "פנואל" על שם פניו (של יעקב) שראו אלקים — "פנו א־ל" [ד"פנו" נופל על לשון "פניו", כאילו נאמר "פניו (אל) א־ל"].

ופירוש זה מתאים גם עם הפירוש הפנימי בכתוב זה, דהנה מבואר באוה"ת להצ"צ[25], ד"פניאל כי ראיתי אלקים פנים אל פנים" הוא כענין מה שנאמר[26] "לך אמר לבי בקשו פני את פניך הוי' אבקש", שהיא העבודה מצד פנימיות הלב, שבה מתגלית בחינת "פניך הוי"", הפנימיות שלמעלה, להיות בגילוי "פנים אל פנים".

ונמצא שיש כאן שני ענינים: "בקשו פני" — שהקב"ה "מבקש" את הפנימיות דהאדם, ו"את פניך הוי' אבקש", שהאדם מבקש ונמשך להפנימיות דלמעלה. והם הם שני הענינים ד"פניאל" ו"פנואל", הפנימיות דלמעלה (פני א־ל) ופנימיות הלב שלמטה (פנו א־ל)[27].

---

23) ועפ"ז יש לבאר זה שרש"י מוסיף שם "נו־פל על לשון חי") שמחי' את ולדותי"" — דלכאורה, הרי מפורש בכתוב שטעם השם הוא לפי ש"היא היתה אם כל חי", ולמה הוצרך רש"י להוסיף "ש־מחי' את ולדותי"" (וראה באר מים חיים (לאחי המה־ר"ל) ובאר בשדה על פרש"י שם)?

אלא יש לומר

[נוסף על פשטות הענין, שבזה מתורץ הטעם שנקראה "חוה" ש"נופל על לשון חי"" (בתוספת ה"א, "לא "חי")], ד"חי"" היינו מיילדת, ש"מחי' את ולדותי"", ועד"ז נקראת ה"אם" ("אם כל חי") בשם "חי"" — הנה עוד זאת]

שבזה יומתק הטעם שנקט "חוה" באות ו' (ולא "חי"), המורה על ענין הווה ותמידי (ע"ד תיבת "הוה"), ולכן מפרש "שמחי' את ולדותי"", ולא רק "היא היתה אם כל חי", ענין שבעבר.

24) ולהעיר מחזקוני בראשית שם "חוה, לשון חיות, מגזירת הי' הוה".

25) פרשתנו רמ, ב ואילך. שם כרך ה' תתעח, ב ואילך. וראה גם פלח הרמון פרשתנו (צה, סע"ד ואילך).

26) תהלים כז, ח.

27) ראה אוה"ת שם רמב, א (בחצע"ג). שם כרך ה' תתעט, סע"א ואילך [ושם, ד"פנואל" היינו "פנו אליו ית"", ולכאורה מפרש "פנו" מלשון "פני"", שהאדם פונה אליו ית'. וראה לקמן בפנים ס"ד וס"ו]. וראה פלח הרמון שם (צו, ג־ד).

ד. והנה באוה"ת שם[28] יש עוד פירוש בהשינוי מ„פניאל" ל„פנואל", ד„פניאל" היא עצם העבודה שמצד פנימיות הלב כנ"ל, וזהו גם מה שנאמר „פניאל" ביו"ד, כי ההתקשרות והדביקות עם הפנימיות דאלקות קשורה עם ביטול מציאות ה־ תחתון, עד שלא נשאר ממנו אלא נקודה בעלמא, בדוגמת הנקודה דאות יו"ד: אמנם תכלית העבודה היא — להמשיך אלקות בעולם, וזהו שלאחרי „פניאל, כי ראיתי אלקים פנים אל פנים", בא הענין ד„ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנו־ אל", בוא"ו, שהוא המשכת אלקות בעולם (כידוע דאות ו' „מורה על (וציורה) המשכה מלמעלה למטה"[29]).

ופירוש זה, ד„פנואל" בוא"ו מורה על ההמשכה למטה בעולם, מתאים עם פירוש הבחיי[30] בטעם השינוי מ„פניאל" ל„פנו־ אל", ד„בהיות מחשבתו משוטטת בענין המלאך קרא את שם המקום פניאל ביו"ד לרמוז על המלאך הזה שהוא העשירי במעלות המלאכים הנקראים אישים[31] ו־ כאשר עבר את המקום ההוא ונתפשט מן המחשבה הזאת חזר כבתחילה להרגשות העולם הזה שהוא שש קצוות על כן הזכיר פנואל בוי"ו".

ועד"ז פירש הרב המגיד[32], ד„מתחילה כשגבר יעקב [על] שרו של עשו עדיין לא הי' התגלות [בעולם] . . כתיב פניאל ביו"ד, בנעלם, ואח"כ כתיב ויזרח לו ה־ שמש כאשר עבר, דהיינו שעבר המשכה שנית להתגלות והי' לו כח שיגביר ידו על עשו [לא רק על „שרו של עשו" הרוחני, אלא על עשו כפשוטו] קרא ה־ מקום פנואל בו' שכבר נמשך בהתגלות".

ויש לומר, שחילוק זה בין „פניאל" (ביו"ד) ו„פנואל" (בו') מתאים גם עם החילוק שבפירוש ב' תיבות אלו — „פני א־ל" או „פנו א־ל": „פני א־ל" היינו הפנימיות דאלקות, היינו האור האלקי שלמעלה מן העולם; ו„פנו א־ל" — מלשון פני[33] ונטי' — היינו כפי שהאור האלקי „פונה" (נוטה) ונמשך מלמעלה למטה להאיר בעולם.

ובפשטות נראה, שפירוש זה ב„פנו־ אל" הוא היפך מפירוש הנ"ל (ס"ג) ב־ „פנואל" שקאי על פנימיות הלב דהאדם (ה„מבקשת" הפנימיות דלמעלה, „פניך הוי'"), שהרי לפירוש זה קאי על ההמש־ כה למטה בעולם.

אבל כיון שב' השמות ד„פניאל" ו־ „פנואל" הם של מקום אחד, מסתבר לומר, שלכל הפירושים, גם השם „פנו־ אל" שייך להעבודה שמצד פנימיות הלב.

ה. ויובן זה בהקדם השאלה בפירוש הנ"ל ב„פניאל", דקאי על העבודה מצד פנימיות הלב שבה מתגלה הפנימיות דאלקות („פניך הוי'") — דלכאורה, כיצד מתאים פירוש זה עם הפירוש הפשוט בכתוב, ש„ראיתי אלקים פנים אל פנים" קאי על מלחמת יעקב עם „שרו של עשו", שאין הם רק שני פירושים שונים והפכיים[34], אלא תנועות בעבודת ה', הפכיות מן הקצה אל הקצה.

---

28) ראה אוה"ת שם רמב, ב ואילך. וראה שם ברך ה' תתפא, א־ב. וראה סה"מ עת"ר ע' צא. וראה ע"ד הקבלה לקוטי לוי"צ אגרות קודש (ע' רכא־ב). ועוד.

29) ל' אדה"ז בתניא אגה"ת פ"ד (צד, ב).

30) פרשתנו לב, ל (בסופו).

31) וראה גם רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ז.

32) בספרו אור תורה פרשתנו עה"פ.

33) ראה תוס' השלם (ירושלים, תשד"מ) פרשתנו כאן (אות ד'), „ולכשעבר קראו פנואל כלומר לבני אדם פנו אל אותו מקום".

34) ראה תו"א פרשתנו ד"ה ויאבק, שמלחמה זו (דשרו של עשו עם יעקב) היא מלחמת הס"מ בסטרא דקדושה. ע"ש.

דהנה החילוק בין העבודה שמצד חיצוניות הלב הקשורה עם החיצוניות דאלקות, להעבודה ד„בקשו פני את פניך הוי' אבקש", הוא:

העבודה מצד חיצוניות הלב, קשורה עם ההתבוננות בגדלות הא־ל כפי שבאה לידי ביטוי בבריאת העולמות, „מה רבו מעשיך ה'" ו„מה גדלו מעשיך ה'", שזהו ענין החיצוניות דאלקות, היינו כפי ש־הקב"ה מצמצם את עצמו כביכול לברוא את העולמות ולהחיותם, שזוהי השפלה לגבי הקב"ה עצמו; אך ישנה עבודה נעלית יותר, שהאדם „מבקש" את הפנימיות דאלקות, פנימיותו של הקב"ה כפי שהוא ית' למעלה מכל העולמות — „ולגדולתו אין חקר", שהתגלות הפנימיות דאלקות היא בפנימיות הלב והנשמה.

והנפק"מ בעבודה בפועל — דכאשר האדם „מבקש" ומגלה רק את החיצוניות דאלקות, שמצד בחינה זו יש תפיסת מקום לעולמות, הרי עבודתו היא בדרך מלחמה, שצריך להתגבר על המניעות ועיכובים, הן מבפנים (מצד יצרו הרע כו') והן מבחוץ, עד שמצליח לנצחם כו'; משא"כ כאשר מתגלה אצלו „פניך הוי'", הפנימיות דאלקות שלמעלה מהעולמות, ה"ה בתכלית ההתקשרות והדביקות בו ית', באופן שאין שייך אצלו שום מונע ומעכב.

ועפ"ז, כיצד מתאים הפירוש הנ"ל ב„ראיתי אלקים פנים אל פנים", דקאי על העבודה מצד פנימיות הלב שבה מתגלה „פניך הוי'", עם הפירוש הפשוט דקאי על מלחמתו של יעקב עם שרו של עשו (באופן של „ויאבק[35] איש עמו", בדרך התאבקות זע"ז)?

ויש לומר, שהתיווך בין הפירוש ה־פנימי והפירוש הפשוט ב„פניאל", מובן ע"פ הביאור הפנימי בשני השמות „פני־אל" ו„פנואל", דלאמיתתו הרי הם ענין אחד (כשם שהם שמות למקום אחד), כי אין השינוי בין הי' לו' שבשם זה עושה שינוי וחילוק בתוכן השם.

ו. הסברת הענין:

זה שאות יו"ד שהיא נקודה בלבד, ואות ו' ה„מורה על ההמשכה מלמעלה למטה", הם שני הפכים זמ"ז — שהביטול דאות יו"ד מורה על הגילוי דפנימיות האלקות, שמצדה אין מקום לשום דבר בלעדו ית', ואילו הו' מורה על האור ה־אלקי כפי שנמשך מלמעלה למטה בתוך גדרי העולם — ה"ז רק מצד ה„גילויים" דאלקות, שההתגלות דפנימיות האלקות היא למעלה מגדר העולמות (ופועלת בהם ביטול, נקודה דאות יו"ד), ורק ה־התגלות המצומצמת של האור האלקי נמשכת במציאות העולמות (והיא הנרמזת באות וי"ו);

אבל מצד הפנימיות והעצמיות ד־אלקות, כפי שהוא ית' למעלה מהגדרים ד„מעלה" ו„מטה", הרי הוא נמשך בכל מקום בשווה, למטה כמו למעלה. ואזי אין חילוק בין הביטול דאות י' להמ־שכה דאות ו', שהביטול דאות יו"ד, שהוא ביטול מוחלט (מצד התגלות ה־אלקות שלמעלה מן העולמות), נמשך במציאות העולם עצמה, חיבור דאות יו"ד ואות ו'.

ויש לומר, שענין זה נרמז בפירוש שני השמות „פניאל" ו„פנואל" — „פני א־ל" ו„פנו א־ל":

עה"פ[36] „ונתתי פני בכם" פרש"י „כמו

35) פרשתנו לב, כה. ובפרש"י שם „לשון ויתקשר . . שכן דרך שנים כו'".

36) בחוקותי (כו, יז), בפי' השני מ„אגדת תו"כ" (משא"כ בפי' הא' שם „ונתתי פני, פנאי שלי פונה אני כו'". וראה הערה 38).

שנאמר בטובה[37] ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך ש־אמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם כו׳״, שמפשטות ל׳ רש״י מובן, שמפרש תיבת „פני״ מלשון „פני״[38] (כמו ל׳ „ופניתי״), ועניגה של „פני״ הנרמזת בלשון „פני״ (מלשון פנים) הוא — ש־„פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם״, היינו „פני״ בכל מהותו ועצמותו[39] (של־כן נרמזת בלשון „פני״, המורה על הפני־מיות והעצמיות, כפרש״י עה״פ[40] „פני ילכו״ — „אני בעצמי אלך״), ש„פני״ זו אינה קשורה עם צמצום כו׳, אלא זהו כפי שהוא ית׳ פונה בכל עצמותו לישר־אל.

ו„פני״ זו שמצד עצמותו ית׳, נמשכת למטה כמו למעלה, חיבור דאות יו״ד ואות ו׳ כנ״ל.

וזהו גם התיווך בין שני הפירושים ב„פניאל״ — העבודה שמצד פנימיות הלב, ומלחמתו עם „שרו של עשו״ — שאין הם שני ענינים שונים, אלא היינו הך, כי שלימות העבודה ד„בקשו פני את פניך הוי׳ אבקש״ היא כאשר הביטול שמצד פנימיות הלב נמשך בגלוי בכל תוקפו בכל ענייניו (גם בחיצוניות שלו), וכן הי׳ אצל יעקב, דמלחמתו עם „שרו של עשו״ היתה בכח דביקותו בה׳ מצד פנימיות הלב, דגם כפי ש„ירד״ ונמשך להתעסק עם „שרו של עשו״ (להתגבר עליו ולנצחו) לא נתמעט מדרגת דבי־קותו וביטולו לה׳, שהי׳ בביטול מוחלט זה בכל מצב.

שזהו גם מה שנצחונו על שרו של עשו הי׳ באופן של „שרית עם אלקים״[41], מלשון שררה, שענין ההתאבקות הי׳ רק מצד ה„איש״ (ויאבק איש), שרו של עשו, אבל מצד יעקב הי׳ הנצחון באופן של „שררה״, כיון שנצחונו הי׳ בכח דביקותו באלקות באופן ד„ראיתי אלקים פנים אל פנים״, כנ״ל.

(משיחות יו״ד כסלו, ש״פ וישלח וש״פ וישב תשמ״א)

37) בחוקותי שם, ט.

38) משא״כ ל׳ „פני״ שבפ׳ אחרי (יז, י) וקדושים (כ, ג) שפרש״י „פונה אני מכל עסקי כו׳״, הרי מקדים שם „פנאי שלי״, ומשמע שמפרש תיבת „פני״ מלשון „פנאי״ (אבל ראה גו״א שם). ועד״ז בבחוקותי שם בפי׳ הא׳, כנ״ל הערה 36.

משא״כ לפי „אגדת תו״כ״ ד„ונתתי פני״ הוא „כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם״, מובן, שפירושו מלשון „פני״ (כמו „ופניתי״, וכפרש״י שם), ולא מלשון „פנאי״ (והרי בפי׳ זה לא הקדים רש״י „פנאי שלי״. וראה באר יצחק שם. אבל ראה רא״ם קדושים שם). — וראה גם לקו״ש חי״ז ע׳ 322 הערה 11. וש״נ.

39) ראה בארוכה בזה לקו״ש שם ע׳ 328 ואילך.

40) תשא לג, יד.

41) פרשתנו לב, כט.